

Maria Qisling like før krigen.

9. april hos familien Qisling

Om noen få dager utkommer høstens antagelig mest sensasjonelle bok: Maria Qislings bok om sin mann, Vidkun Qisling, på Dreyers forlag. Det er på mange måter en meget personlig bok, naturlig nok et forsvar, men også et viktig dokument til forståelse av hvordan krigen tok seg ut «fra den andre siden».

Aftenposten har kjøpt eneretten til å bringe et utdrag av boken før den utkommer, og hva var mer naturlig enn å velge det kapittel der fru Qisling forteller om sin egen og mannens opplevelse av den 9. april, okkupasjonsdagen. Hun forteller at hun selv ikke hadde noen anelse om hva som skulle komme, og det virker i boken som om Qisling selv heller ikke hadde planer om noen «maktovertagelse» før tyskernes innmarsj var et faktum.

Vi går inn i fremstillingen etterat Franklin Knutsen hadde overtalt Qisling til å flytte på hotell av «sikkerhetsgrunner» natten til den 9. april. Vi klipper to avsnitt, det første om fru Qislings egen opplevelse av 9. april, det annet fra et besøk hos Qislings mor noen dager etter, der han ser tilbake på de skjebnesvangre begivenheter.

Maria og Vidkun Qisling på skogstier.

114801

Fru Quisling

har ordet —

AV ØISTEIN PARMANN

JEG var alene. Piken lå og sov. En stund satt jeg og grublet i den store lenestolen i stuen. Da plutselig hørte jeg skyting. Den kom fra luften lot det til, og var ikke langt borte. Plutselig ble alt mørkt. Lyset var gått. Jeg ble redd og løp mot vinduet for å se ut. Naturligvis snublet jeg mot en stol og slo kneet mitt, nettopp det kneet jeg hadde vært dårlig i så lenge. Fra vinduet var det ingenting å se. Gaten var øde og tom. Heldigvis kom lyset snart tilbake. Jeg gikk ut og vekket piken og bad henne kle på seg. — Krigen er visst over oss, sa jeg. Jeg hørte nettopp skyting og fly.

Elisabeth så på meg med store og forskrekkede øyne. Svarte ikke, men fikk klærne på seg i en fart. Like etter ringte vaktmesteren. Vi måtte komme ned i tilfluktsrommet i kjelleren. Skytingen var begynt påny.

Kjelleren var stappende full av kvinner og barn. Om mennene var ute eller de ikke gad gå ned, vet jeg ikke. Det var iallfall få av dem. Det var en merkelig opplevelse dette for første gang å sitte i det trange rommet, hvor alle snakket i munnen på hverandre mer eller mindre oppskaket.

Der kom også professor Worm-Müller, som bodde i det samme huset. Han virket nervøs og sa vi behøvet ikke være engstelige. Engelskmennene og franskmennene ville komme snart og jage vekk tyskerne.

— Flyene er altså tyske, tenkte jeg. Hittil hadde ingen visst hvem de tilhørte. Worm-Müller fortsatte lenge å tale om dette. Det var som om han holdt et foredrag, og det lot til å berolige ham. Han gikk ut en stund, men kom tilbake.

Ved 7-8-tiden 9. april gikk en del av oss opp på gårdsplassen og så på flyene over hustakene. Noen snakket om at de ville evakuere snarest mulig og se å komme seg ut av landet. Jeg tenkte på min mann, hvor han vel kunne være og hva han foretok seg. Elisabeth var blek og trett. Jeg spurte om vi skulle gå ned i kjelleren igjen, eller om vi skulle gå opp og spise. Det ble til at vi valgte det siste, selv om vaktmesteren oppfordret oss til å gå ned i kjelleren igjen. Skytingen var begynt påny.

MENS vi satt og spiste, hørte vi plutselig et forferdelig brak som rystet hele huset. En bombe var eksplodert, det kunne ikke være så svært langt fra oss. Skulle vi gå ned i kjelleren igjen? Nei, vi fortsatte frokosten. Ble det flere bomber fikk vi kanskje gå ned. Vi fikk imidlertid spise i fred.

Noen timer etter kom en venninne opp. Bomben var falt nær Majorstuen, like ved hennes hjem, og hun hadde ikke lyst til å være der. Jeg forklarte at jeg også var alene og bad henne slå seg til hos meg. Slik som situasjonen utviklet seg, ble hun hos meg til min mann kom tilbake — den 15. april.

Hele dagen holdt vi oss i to,

lot radioen stå på for å høre nyheter. Om ettermiddagen blir jeg kraftig skaket opp. Hallo-mannen introduserer: «Major Quisling vil komme med en viktig meddelelse.»

Min mann i radioen, tenkte jeg. Hva skal det bety?

Umiddelbart etter lød min manns stemme. Jeg som kjente den hørte straks at han var meget beveget og at han kjempet for ikke å vise det. På fremmede vet jeg at den derfor har virket temmelig streng.

Han sa: «Norske kvinner og menn! Etter at England hadde brutt Norges nøytralitet ved å legge ut minefelter i norsk territorialfarvann uten å møte annen motstand enn de vanlige inletsigende protester fra regjeringen Nygårds-vold, har den tyske regjering tilbudt den norske regjering sin fredelige hjelp ledsaget av en høytidelig forsikring om å respektere vår nasjonale selvstendighet og norsk liv og eiendom.

Som svar på dette tilbud om løsning av en for vårt land helt uholdbar situasjon, har regjeringen Nygårds-vold iverksatt almindelig mobilisering og gitt den hensiktsløse ordre til de norske stridskrefter å motsette seg den tyske hjelp med væpnet makt. Selv har regjeringen flyktet etter således lettsindig å ha satt landets og dets innbyggers skjebne på spill.

Under disse omstendigheter er det den nasjonale samlingsbevegelses plikt og rett å overtta regjeringsmakten for å verne om det norske folks livsinteresser og Norges sikkerhet og selvstendighet. Vi er de eneste som i kraft av forholdene og vår bevegelses nasjonale mål kan gjøre dette og derved redde landet ut av den desperate situasjon som partipolitikkerne har ført vårt folk opp i.

REGJERINGEN Nygårds-vold har trådt tilbake. Den nasjonale regjering har overtatt regjeringsmakten med Vidkun Quisling som regjeringssjef og utenriksminister, og med følgende andre medlemmer:

1. Professor Birger Meldell, kirke- og undervisningsminister,
2. Politisjef Jonas Lie, justisminister,
3. Dr. Gudbrand Lunde, sosialminister,
4. Direktør Albert V. Hagelin, handels- og forsyningsminister,
5. Arkitekt Tormod Hustad, landbruksminister,
6. Professor R. Skancke, arbeidsminister,
7. Godseler Frederik Prytz, finansminister,
8. Major R. Hvoslef, forsvarsminister.

Alle nordmenn oppfordres til å vise ro og besindighet i denne for vårt land så vanskelige situasjon. Ved felles anstrengelser og alles godvilje skal vi berge Norge fritt og frelst gjennom denne svære krisen.

Jeg tilføyer at slik som situasjonen har utviklet seg, er enhver motstand ikke bare nytteløs, men direkte helt betydende med kriminell ødeleggelse av

Ankomsten til statsakten på Akershus i februar 1942. Fra venstre Redless, Terboven og Quisling.

liv og eiendom. Enhver embedsmann og andre stats- og kommunale tjenestemenn og i særdeleshet alle vårt lands offiserer i hær, marine, kystartilleri og luftvåben er forpliktet til å lyde ordre fra den nye nasjonale regjering. Enhver avvikelse herfra vil medføre det alvorligste, personlige ansvar for vedkommende. Forøvrig vil det bli gitt rettferdig og hensynsfullt frem mot alle landsmenn. Oslo, 9. april 1940.»

Jeg fikk nærmest et sjokk. Under hele talen satt jeg som lammet. Da han var ferdig, brast jeg i voldsom gråt. Min bekjente forsøkte å trøste meg: «Men dette er jo storartet. De skulle heller glede Dem, det er jo det eneste Deres mann kunne gjøre i denne situasjonen.»

— Nei, jeg er ikke enig, svarte jeg. — Hans fiender kan kanskje komme til å prøve å utnytte det mot ham for å ødelegge ham. Forstår De ikke at jeg er redd for ham. Husk det er jo min mann, og jeg er glad i ham.

— Jo, jo, fortsatte hun i en beroligende tone, — det forstår jeg så inderlig godt. Men tenk allikevel på en ting. Deres mann er gammel generalstabs-offiser, som hele tiden har villet at Norge skulle ha et sterkt forsvaret, hvilket offer for ham nu som arekjer offiser å måtte være den som stopper mobiliseringen, han tar ansvaret på seg for å redde landet i den fryktelige faren det befinner seg i. Jeg er stolt av ham, det skulle De også være.

— Det er lett å si. Men hva blir det igjen av vår private lykke på denne måten. Den oppgaven han har tatt på seg er så stor og krevende, at det vil ikke bli noen tid tilovers til familieliv.

— Ja, men når Deres mann er villig til å bringe dette offeret, da må De også gjøre det.

I dette øyeblikk ringte telefonen. Det var Franklin Knutsen, som overbrakte hilsen fra min mann. Jeg måtte ikke være engstelig og ikke være urolig. Han ville snart komme og besøke meg. Nu var han opptatt dag og natt, hadde hverken tid til å spise eller sove, hadde simpelthen ikke et minutt til sin disposisjon. Han ba unnskyldte, men han ville ringe selv så snart han kunne.

— Hils ham fra meg, svarte

jeg. — Si at jeg er rolig og at jeg tenker på ham. Han behøver ikke være engstelig for meg.

Utover aftenen begynte resultatet av proklamasjonen å melde seg. Vår leilighet lignet mer et kontor enn en privatbolig. Telegrammer, brev og beskjeder strømmet inn så min vei og jeg ble helt fortumlet. Det var henvendelser fra militære, fra kommunikasjonsvesener og private om alle mulige spørsmål og problemer i forbindelse med den nye situasjon. Heldigvis kom der da utpå kvelden en bevæpnet adjutant for å hjelpe oss med alt dette, og forøvrig stå til tjeneste.

Telefonen og telegrafbud fortsatte å ringe ustanselig. Det ble en meget urolig natt.

Da jeg var kommet tilsens, tenkte jeg på det som var skjedd. Jeg var ikke glad. Det var klart at uhyggelige krigsbegivenheter var i utvikling. Ingen visste hva neste dag skulle bringe. Nu var min mann sentrum for hele denne malstrømmen. Han hadde ansvaret... og hvilket ansvar.

UTENOM det vi hadde hørt i radioen og lest i avisene visste jeg ikke hva som var skjedd. Kongen og regjeringen var flyktet, byen besatt, kamper pågikk. Ryktene svirret. Tunge fly durte rett som det var like over hodet på oss, fra Bygdø Allé hørte vi hestetramp og larm av kanoner. Jeg følte meg engstelig og ulykkelig.

Siden overfallet på min mann i forsvarsdepartementet hadde jeg følelsen av å leve på en vulkan, alltid redd for at han skulle bli overfalt igjen. At mange misforstod ham og misunnte ham, visste jeg, og nu ville han kunne enda mere i faresonen i den utsatte stilling han inntok.

Det var ikke mulig for meg å få sove. Hjertet snørte seg sammen. Tankene strømmet inn på meg, sto i kø, snublet over hverandre: Jeg må få tale med ham, høre hans motiver, jeg lengter etter å se ham, men jeg skulle jo vente til han ringte. Hvorfor skulle nettopp han komme opp i dette? Og jeg med ham? Hvorfor skulle han kaste seg inn i politikk og være nødt til å flytte fra hus og hjem nu når situasjonen var så alvorlig? Tankene holdt meg våken til langt ut på morgenen.

Quisling har ordet

JAVEL. Den 8. april sent om aftenen kjørte altså fra Østby Franklin Knutsen, og meg ned til byen og satte oss av i sentrum. Det ble til at vi tok inn på Continental, hvor vi fikk reservert noen værelser i Franklin Knutsens navn. Han mente jo at jeg ikke var sikker, og jeg opptrådte derfor inkognito.

— Huff, akkurat som i romanene, avbrøt svigermor. Hun var ikke særlig anlagt for det dramatiske.

Vidkun kunne ikke la være å smile. — Ja, akkurat som i romanene, sa han. — Det ble en svært urolig natt. Det vet dere selv. Skyting og flyalarm og lite søvn. Om morgenen fortalte Franklin Knutsen meg at det hadde vært en tysker der og spurt om han visste hvor jeg kunne treffes. Det samme hadde Hagelin gjort. Han bodde på samme hotell uten å ane at jeg var der.

Knutsen arrangerte et møte med disse herrerne utpå dagen, og så begynte nok så tidlig en rekke av NS' ledende menn å innfinne seg. Franklin Knutsen hadde kalt dem. Vi drøftet stillingene, som jo var mer enn alvorlig. Det jeg hadde advart mot og spådd i 10 år var nu inntruffet.

Der var bare ett lyspunkt ved situasjonen, og det var at tyskerne var kommet først. Hadde de kommet bare noen timer senere, ville Norge og ikke minst Oslo blitt den forferdeligste slagmark, og høyest sannsynlig med det sluttresultat at Tyskland hadde blitt sittende igjen med Syd-Norge og Russland med Nord-Norge.

MEN det var også det eneste lyspunkt. Ellers var det svart i svart. Regjeringen, Stortinget og hele den kongelige familie var rømt. Ledelsen innen administrasjonen hadde slått følge. Kommunikasjonene truet med å bryte sammen og dermed tilførselen til byen. Hele ervervslivet var stoppet i panikk. Og —kurat på fallrepet den 9. april— etter at tyske tropper stod i landet, hadde regjeringen forsøkt seg med en slags mobilisering, som i og for seg ikke var noen mobilisering, for den fortsatte innkalling pr. brev, den såkalte stille mobilisering, noe som under slike forhold var det skjøre tøy.

Alt var panikk, kaos. Jeg følte meg som på en skute i storm hvor plutselig skipperen og hele mannskapet drar fra borde og lar skuten drive sin skjebne imøte. Det stod klart for meg, at én måtte ta roret, hvis ikke statskibet skulle gå under. Regjeringen hadde sluppet en ulykke over oss. Nu gjaldt det bare å begrense den mest mulig.

Ved myndighetenes flukt fra oppgavene i hovedstaden, var en fortvilet situasjon oppstått. Det var en avgjørende sak for landet i denne situasjonen å ha en regjeringsmakt i Oslo som kunne oppta forhandlinger med tyskerne og redde landets frihet og selvstendighet.

Hele ledelsen for samtlige andre partier var borte. Den eneste partileder som var tilbake var jeg, derfor var jeg også den eneste autoritet i byen som på et politisk grunnlag kunne

opptre i denne situasjonen. Jeg var fullt klar over at det var en uriaapost. Hadde jeg fulgt min egne interesse eller partiets interesse, ville jeg ha ventet med å handle. Da ville jeg også ha handlet ganske anderledes. Men nu gjaldt det ikke meg personlig eller partiet. Det gjaldt noe meget større, det gjaldt hele Norges skjebne, dets frihet og selvstendighet, det gjaldt befolkningens sikkerhet, tusener av soldaters liv som kunne redde fra fullstendig unyttig og uten mening å bli ofret foran de tyske kanoner og mitraljøser, det gjaldt hus og hjem og eiendom til hundrede tusener nordmenn, som kanskje ikke engang så og forstod den fare de svevet i. Lange veiet jeg for og imot. I timevis satt jeg inne på mitt hotellrom alene og grublet. Jeg hadde gitt ordre om at ingen skulle forstyrre meg. Denne sjelekampen kunne ingen andre ta del i. Jeg måtte kjempe den ut alene. Selvsagt gjorde motforestillinger seg gjeldende. Kunne en regjeringsdannelse av meg oppfattes som et statskupp, en revolusjon? Ville mine fiender med rette kunne anklage meg for forræderi?

EFTER lenge å ha tenkt over problemet, etter å ha kjempet meg igjennom det, kom jeg til det resultat, at nei, her var det bare én ting å gjøre. Landet var i en akutt nedstilstand. Regjeringen — slik oppfattet jeg det — var trådt tilbake, Stortinget var reist hjem, kongefamilien kanskje alt ute av landet. Det var ingen vel utenom. I denne situasjon måtte jeg først og fremst handle som menneske og hjelpe mitt folk som var stedt i den ytterste nød. Jeg måtte følge samvittighetens høyere lover. Jeg måtte danne regjering, og jeg måtte gjøre det straks, for det ble for sent. Det hele var jo en nødsforanstaltning. Jeg følte det som en indre forpliktelse jeg ikke kunne svikte. Klokken halv åtte om aftenen proklamerte jeg den nasjonale regjering i radioen.

— Ja, det glemmer jeg aldri, sa jeg. — Det gjorde et voldsomt inntrykk på meg.

— Jeg tok det ikke på den måten, sa svigermor. — Igrunnen ventet jeg noe slikt av deg, Vidkun, og nu forstår jeg hvorfor du handlet som du gjorde.

Til tross for sin høye alder var svigermor meget elastisk, aldri forstokket eller med forutfattede meninger. Hun fulgte Vidkuns forklaring med levende interesse og ikke bare forstod den, men bifalt. Hun var stolt over sin sønn, som hadde vist et slikt mot og handiekraft i folkets skjebnестund.

— Dette ble nesten en tale, sa min mann og skjenket seg en ny kopp te. Det lot til at det opplevte ham å fortelle om disse problemene som hans tanker var så opptatt med.

— Men vi vil gjerne høre mer, sa min svigermor. — Ikke sant, Maria?

Jeg nikket. — Man har beskyldt meg i radioen for at denne regjeringsdannelsen var avtalt spill med tyskerne, at alt var forberedt og planlagt.

— Ja, det har jeg hørt, sa jeg. — Det er flyktelig.

— Det er løgn fra ende til annen, svarte Vidkun. — Bare den ting at de ministre som var til stede ved rådsrådet i Oslo 7. april var reist hjem, Lunde til Stavanger, Skancke til Trondheim, Prytz var på Storøsen, bare det beviser jo at vi den 7. ikke hadde tanke for noe slikt som å danne regjering. Hadde vi det hatt, ville jeg holdt ministrene tilbake. Og den ting at den tyske minister etter proklamasjonen kommer meget forbauset og usikker ned på hotellet og ber om å få se på regjeringslisten som lå der skrevet på hotellets papir, og at det ikke før om aftenen hadde et eneste besøk av ledelsen for de tyske styrker som besatte byen, beviser hvor det hele var improvisert og uten tysk medvirken. En tysker fulgte meg til kringkastingen, det er riktig. Det måtte han gjøre, for radiosendingen var jo selvsagt straks satt under militær kontroll av tyskerne.

Regjeringsdannelsen var fra først til sist en norsk handling av norske menn.

DEN følgende dag fikk vi høre, at Kongen fremdeles var i landet. Jeg sendte straks kaptein Irgens til ham for å bevege ham til å komme tilbake. Ved dette ville han bidra til å forhindre unødige blodsutgydelse. Jeg for min del var villig til å gjøre alt for å komme til enighet. Jeg understreket at mitt mål ikke var diktatur som det tyske, men et nasjonalt, fritt Norge med kongehuset i spissen.

Irgens talte med Kongen, med dessverre med negativt resultat. Til tross for dette forsøkte jeg påny å komme i kontakt med Kongen ved å sende en høyere offiser, oberst Johan L'Orange, med budskap til ham. Uheldigvis lykkedes det ikke denne offiser å komme igjennom de tyske linjene, men han fikk anledning til å sende en skrivelse, som han mente nådde frem.

Også kronprinsen, som det ble sagt var i Sverige, søkte jeg forbindelse med pr. telefon gjennom en tredjed fremstående nordmann, men nådde ham ikke. Jeg ønsket absolutt å bevare kongehuset, å få det til å bli, men forjeves.

— Man bebreider deg, at du var sammen med tyskere, da du la beslag på forsvarsdepartementet, sa svigermor forsiktig.

— Det var ikke noe å bebreide meg. For å forhindre at det skulle bli tatt av Wehrmacht, måtte vi jo — inntil vi selv flyttet inn — ha tysk vakt der. Men jeg forstår jo godt at det tok seg rart ut, at vi brukte tyskere til å passe på tyskere.

— Det som mange bebreider deg er at du proklamerte din nye regjering midt under mobiliseringen, sa Vidkuns mor.

Ved ordet «mobilisering» fnyeste min mann foraktelig.

— Vet du, mor, sa han, — at orden om mobilisering først gikk ut fire timer etterat man hadde begynt å skyte i Oslofjorden og etterat det var kommet melding om skyting ved Kristiansand? Den mobiliseringen som var begynt ville ikke vært ferdig før tidligst den 20. april

— det vil si etterat tyskerne hadde besatt størstedelen av landet, og tatt depoter og forsyninger og utstyr. Alt oppblet seg jo i kaos, panikk og vrøvl. Ikke engang kringkastingstasjonen i Oslo, som jo er av så enorm betydning, tenkte man å få ødelagt, det var bare for tyskerne å marsjere inn og fortsatte sendingene. Værsgod, stasjonen står ferdig og venter.

DET som stod for meg som et kall ovenfra, som jeg ikke kunne svikte, var å begrense ulykkene, som den forrige regjeringen hadde sluppet over oss, å redde flest mulig mennesker fra en hensiktsløs og fryktelig død, redde eiendom, hus og hjem, og — det er ikke minst viktig — få gjenoppreist vår nøytralitet og dermed vår frihet og selvstendighet. Hvis vi gjorde motstand, ville tyskerne under alle omstendigheter i et minimum av tid nedkjempe oss, selv om vi fikk hjelp utenfra, og da ville vi bli en provins under tysk militærdiktatur. Det var hva vi for all del måtte unngå, takket være min regjering unngikk vi det også. Hvordan det nå kommer til å bli med det nye Administrasjonsrådet, vil fremtiden vise. Det ser meget mørkt ut.

— Hva var da mest avgjørende for deg av alle disse grunnene? spurte svigermor. Hun er en grundig dame, og nu vil hun virkelig til bunns i disse spørsmålene.

— Avgjørende var å fastholde Norges nøytralitet, som Stortinget jo hadde besluttet, og hensynet til guttenes liv. Jeg skulle da ha vist, mener jeg, ved mitt tidligere virke, at menneskelig liv, men menneskelig i det hele tatt, menneskers ve og vel — betyr meget for meg. Hadde jeg ikke følt det slik, hadde jeg vel ikke utsatt mitt eget liv så lenge i Russland. Skulle jeg ikke da, når jeg så tingene slik, skulle jeg ikke da gjøre min innsats når skjebnetimen sto for mitt eget folk?

DENNE blodsutgydelsen blir enda mere meningsløs, når man tenker på at tyskerne ifølge folkeretten kom hit i sin fulle rett. Det var ikke noen «voidsdåd Tyskland har gjort seg skyldig i overfor Norge» slik som Koht fremstiller det i sin uttalelse til Norsk Telegrambyrå på Østbanestasjonen idet han flyktet. Tyskerne trodde og håpet at vi ville opptre som nøytrale etter folkeretten, det vil si at vi ikke ville sette oss til motverge mot at de forsvarte den nøytralitet innenfor norsk territorium som vi selv ikke ville fyre av et skudd for å hevde. De aller fleste tyske soldater var meget forbauset over at det ble skutt på dem. De mente det virkelig alvorlig med at de kom hit som venner. De hadde også ordre om å oppføre seg til det ytterste korrekt. Den tyske riksstyret gjorde jo også vår flyktende regjering gjennom sin sendemann uttrykkelig oppmerksom på, at aksjonen ikke var rettet mot det norske folk, men at man tvert imot på tysk side garanterte Norges fortsatte selvstendighet.